

Софія Семотюк,

здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ;

Оксана Мельник,

доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАПОБІГАННЯ МОЖЛИВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОНФЛІКТАМ ЗА УЧАСТЮ ПОТЕРПІЛОЇ ДИТИНИ З ТРАВМОЮ РОЗВИТКУ, ЩО ПОВ'ЯЗАНА ЗІ ЗНЕВАГОЮ

Належна психологічна підготовка уповноважених осіб, які дотичні до розслідування кримінальних правопорушень за участю дітей, є необхідною передумовою успішного виконання завдань кримінального процесу з урахуванням інтересів, що є дружніми до дитини. Важливою складовою напрямку держави в цьому розумінні є необхідність поважати права потерпілих дітей під час кримінального провадження, що полягають у виборі оптимального шляху досудового розслідування та судового розгляду. Водночас такий вибір обумовлюється, в першу чергу, інтересами дитини, а не потребами в розкритті кримінального правопорушення та виконанням завдань, що визначені в ст. 2 КПК України.

За даними Головного слідчого управління «упродовж 2024 року слідчими підрозділами та підрозділами дізнання розслідувалося понад 6 тисяч кримінальних проваджень за участю дітей, з яких майже 5 тисяч – де є діти *потерпілими* та понад 500 – у яких діти є правопорушниками» [1].

У зв'язку зі зрозумілим ростом злочинності щодо дітей необхідним є розуміння багатьох викликів, що пов'язані зі збереженням ментального здоров'я потерпілих дітей. Поміж них є проблема спілкування з потерпілою дитиною, у якої є травма розвитку, що пов'язана зі зневагою.

Такий вид травми має свої особливості в поведінці дитини. Слідчий чи дізнавач повинен мати в своєму арсеналі інструменти довіри та емпатії, що вплинуть на якість спілкування та унеможливлять кримінальний процесуальний

конфлікт. До прикладу, неправильний вибір законного представника, про який ми зазначали в своїх працях раніше [2].

Будь-яка травма та її зцілення потребують великих зусиль. Кожен психолог може підтвердити, що мозок та тіло людини, яка пережила травму, повністю переорієнтовується в напрямку погрози. Відчуття повної непотрібності формують в дитині дегуманізуючу норму як щодо себе, так і щодо інших.

На наше переконання, найбільш травмуючим під час розслідування для потерпілої дитини, що має вже риси травми розвитку, що пов'язана зі зневагою, було б знову опинитися непомітним чи відторгнутим. Для уповноважених осіб органів досудового розслідування вкрай важлива уважна та зацікавлена присутність поруч із дитиною. Кожна дрібниця має значення. До прикладу, потерпіла дитина може не усвідомлювати, що коли ставлять запитання про неї, вона, орієнтуючись на турботу про інших, розпочинає говорити в першу чергу про людину, яка є важливою для неї, ким би вона не була. І в такому випадку дитина впевнена, що розмірковує про свої власні відчуття.

Психотерапевти зізнаються, що не дуже люблять працювати з потерпілими дітьми, в яких є травма зневаги [3].

Такі діти можуть бути складними саме тому, що вони настільки не бажають здаватися тими, хто потребує увагу, що можуть заперечувати проти допомоги, вести себе опозиційно або навіть демонструвати неповагу. В такому випадку слідчий чи дізнавач повинні бути «м'якими».

Водночас є інший фактор складності працювання з такими дітьми. Він полягає у тому, що до недбайливих батьків їх діти ставляться зі співчуттям та відданістю. Парадоксальна ситуація диктує свої правила гри для дотичних уповноважених осіб. Неодноразові ситуації, про які свідчать опитані нами респонденти-практики свідчать про те, що діти зазвичай прощають тим батькам, які не можуть не знати, що над їх дітьми знушаються в їх власному домі. Безліч також випадків, коли діти закривають очі на те, що ці самі батьки неодноразово також мали прояви гніву та жорстокості по відношенню до цієї дитини. Але співчуття до такої рідної людини стримувало дитину. Вона починала знаходити вихід власним відчуттям через самонедовіру та навчилася виправдувати свої складності своєю власною поведінкою. Его-синтонне пояснення видавалося найкращим варіантом.

Его-синтонність означає «коли якийсь прояв характеру, реакцій чи поведінки (не обов'язково об'єктивно нормальний) добре сприймається самою людиною» [4].

В такому випадку, коли представники органів досудового розслідування мають справу з дитиною потерпілою з травмою зневаги є ціннісним розуміння високої ролі у виборі законного представника дитини. Варто мати перед початком будь-яких процесуальних дій за участю дитини (та автоматично її законного представника) максимально повну інформацію з різних джерел, в тому числі, з відкритих джерел, про тих близьких родичів, які оточують дитину. Попередня оцінка ситуації унеможливить випадки конфліктів чи інших непорозумінь, під час яких інтереси дитини відійдуть на другорядний план. Законний представник повинен повністю бути на стороні дитини, виявляти адекватні реакції та поведінку в соціумі, бути гідним представляти потерпілу дитину. Співчуття потерпілої дитини до своїх близьких може звести нанівець всі спроби правоохоронних органів привести до відповідальності винних у скоєнні кримінальних правопорушень щодо дитини.

Вирішальним під час розслідування за участю дитини є залучення психологів для роботи з травмою дитини. В Україні не так давно працює реєстр психологів [5], але є надвеличезна проблема збільшення їх кількості в регіонах. Водночас бажано внести зміни до законодавства та запропонувати за викликом правоохоронного органу мати можливість залучення психолога через реєстр протягом декількох годин після направлення запиту на його участь у кримінальному провадженні. Наразі така проблема потребує державного врегулювання та стимулювання психологів до такої співпраці.

Як справедливо вказує латинська сентенція, *acta non verba* (в перекладі – справи-не слова!), тож дієвим кроком буде створення такого механізму в державотворенні, що відповідав би критеріям реальної допомоги дітям, щоб нарешті було перейдено кордон між словами та реальними діями.

Прикро зізнаватися в тому, що в країні, де відбувається спалах кримінальних правопорушень щодо дітей ще відбуваються непоодинокі випадки порушення всіляких моральних норм та спрямувань держави. До прикладу, психолог надав світлину для широкого загалу зі свідченням очевидних

грубих порушень в залі суду. Вона зазначає, що «...у черговому процесі, де йдеться про сексуальне насильство над дитиною, я знову стала свідком того, як система зраджує найвразливіших... сьогодні троє адвокатів підозрюваних атакували мене в суді. Їхні голоси, різкі, як леза, різали мене на шматки: «На якій підставі ви дієте? Чому знімаєте питання про інтимну сферу дитини?» Як пояснити - що ці питання не мають відношення до справи, вони лише поглиблюють травму...опит тривав понад дві години – з порушенням усіх норм КПК. Дві години, які здавалися вічністю. Я сиділа поруч із нею, намагаючись бути її єдиною опорою, коли її тіло тремтіло від страху. Нетактовні, жорстокі питання захисників падали, як удари. Кожен раз, коли казала: «На це питання вже була відповідь», я відчувала, ніби мене саму знищують. Мої слова – це все, що я могла протиставити їхній атаці...Поруч із нею лише – психолог, яку звинувачують за те, що намагаюся захистити її крихку гідність...» [6; 7].

Врешті-решт, можна з впевненістю сказати, що система захисту прав дітей-потерпілих потребує докорінної зміни: від присутності представника (адвоката потерпілої дитини) до правильного вибору законного представника, кваліфікованого та уважного психолога. Водночас у випадку розвитку дитини з травмою, що пов'язана зі зневагою, якщо вона ще є потерпілою в кримінальному провадженні, надзвичайно висока ймовірність отримання додаткових травм від подібних засідань. Разом з тим, для даного вищенаведеного прикладу характерним є не лише порушення норм закону в частині допиту, що тривав більше 2 годин, але й грубим порушенням морально-етичних норм, що вплинули на конфлікт та відкриту контрпозицію захисників підозрюваних відносно психолога, який чесно виконує свою роботу. В поспіхах захистити права підозрюваних, ми залишаємо незахищеними дітей-потерпілих...

Список використаних джерел

1. Церкуник Л. Імплементация міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у практичну діяльність: матеріали короткострокового підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, які забезпечують викладання навчальних дисциплін (предметів) «Кримінальний процес та «Криміналістика» у закладах освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських» (Одеса, 7 трав. 2025 р.). Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2025.

2. Мельник О.В., Семотюк С.Д., Вибір законного представника дитини як моральний обов'язок уповноваженої особи. *Захист прав дитини в умовах військової агресії: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.* (Одеса, 31 трав. 2024р.). Одеса. 2024. С. 157–161.

3. Shapiro, Francine, and Margot Silk Forrest. *EMDR: The Break-through Therapy for Overcoming Anxiety, Stress, and Trauma*. New York: Basic Books, 2016.

4. Основи психоаналізу. Частина 3. Терапевтичне розщеплення Его. *Лідерство. Тренінги. Психологія*. URL: <https://latelepathe.com/statti/terapevtychne-rozshheplennya-ego/>.

5. В Україні з'явиться Реєстр психологів, навчених працювати з дітьми, які постраждали від насильства. *ЮНІСЕФ Україна: для кожної дитини*: [сайт]. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/therapists-register>

6. Юрченко Р. Сьогодні я вийшла с зала суду ... *Римма Юрченко. Фейсбук*. URL: https://www.facebook.com/profile.php?id=100015630933591&locale=uk_UA

7. Козлова А. Чому важливо не мовчати... *Anny Kozlova. Фейсбук*. URL: https://www.facebook.com/anny.kozlova.9?locale=uk_UA.

Віталій Собкович,

здобувач ступеня доктора філософії
в галузі права Національної академії
внутрішніх справ

ТЕХНОЛОГІЇ ВИРІШЕННЯ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасному суспільстві сім'я залишається однією з ключових соціальних інституцій, яка виконує важливі функції щодо виховання, соціалізації, емоційної підтримки та формування особистості. Разом з тим, зростання соціальної напруги, економічна нестабільність, зміна цінностей призводять до зростання кількості сімейних конфліктів. Особливо гостро проблема загострилася в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну, що спричинило масову міграцію, руйнування сімейних зв'язків, психологічні травми, втрати та стреси, які безпосередньо впливають на якість сімейного життя. Війна поглибила соціальні, психологічні та економічні виклики,